

Qishloq Xo‘Jalik Texnikalaridan Foydalanish Xavfsizligini Tizimli Boshqarishni Takomillashtirish, Mehnatni Muhofaza Qilishni Boshqarishga Tizimli Yondoshuv

*Karimov Bahodir O‘Ktam O‘G‘Li¹, Kamalova Mahfiza Shamsidinovna²,
Abdullayev Abdumajid³*

Annotatiya: Ushbu maqolada Qishloq xo‘jaligi texnikalaridan foydalanish, xavfsizlik tushunchalari tizimli boshqaruv, Tizimli yondashuvning asosiy ustunligi shundaki, u boshqaruv jarayonida qolgan tarkibiy elementlarni bir butun tizim sifatida birlashtiradi. Natijada, tashkilotning bir qismini emas, balki boshqaruv faoliyatidagi barcha qismlarini inobatga olib, qaror qabul qilish lozimligi muhim ekanligini ifodalab beradi. Bu jarayonda tashkilotning ichki va tashqi muxit omillariga bo‘lgan ta‘sirini, unga bog‘liq tizimlarni ham inobatga olish lozim.

Kalit so‘zlar: Texnika, texnologiya, tizim, tizimli yondashuv, kriteriya, xavfsiz vaziyat, energiya, axborot, tizimli tahlil.

Kirish: Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan iqtisodiy va siyosiy sohalaridagi barcha islohotlarning pirovard maqsadi yurtimizda yashayotgan barcha fuqarolar uchun munosib hayot sharoitlarini yaratishdan iboratdir. Albatta, hozirgi vaqtda har qanday jamiyatda munosib hayot sharoitini yaratish ilmiy-texnik taraqqiyot asosida amalga oshiriladi va bu inson mehnatini engillashtirish bilan bir qatorda, turli xil xavfli omillarni vujudga keltiradiki, natijada har xil ko‘rinishdagi baxtsiz hodisalar: jarohatlanishlar, shikastlanishlar va kasb kasalliklari vujudga keladi. Lekin, bu muqaddas zaminda yashayotgan har bir inson yaxshi yashashni, ya‘ni, o‘zining moddiy, ma‘naviy va ijtimoiy ehtiyojlarini to‘liqroq qondirishni istaydi. Aynan shu sababli inson tinimsiz faoliyatda bo‘ladi.

Respublikamizning agrar sohasida qishloq xo‘jalik texnikalarini ishlab chiqarish, etkazib berish, texnik xizmat ko‘rsatish hamda qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini ishlab chiqaruvchilarga mexanizatsiya xizmatlari ko‘rsatishning yagona o‘zaro bog‘langan tizimi yaratilganligi, qishloq xo‘jaligi korxonalari. Texnikalardan foydalanishda ularning foydalanish ko‘rsatgichlarini yaxshilash hisobiga ish unumini oshirishning eng zamonaviy usullarini qo‘llash va bajariladigan ishlarning tashkil etishning yangi tartib-qoidalarini ishlab chiqarishga joriy qilinishi talab etiladi. Qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash sohasi uchun tayyorlanadigan kadrlar fan, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish sohasida qishloq xo‘jaligi texnikalaridan xavfsiz foydalanish tizimli yondashuv asosida xizmat ko‘rsatish jarayonlari, texnologiyalar va texnik vositalar, ulardan samarali foydalanish, texnikalardan xavfsiz foydalanishni amalga oshirish, tashkillashtirish usullari bilan bog‘liq kompleks masalalarni hal qilishlari kerak.

Tadqiqot metodlari. Tadqiqot jarayonida ilmiy va o‘quv-uslubiy adabiyotlar tahlili, pedagogik kuzatuv, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, tizimli boshqarishni takomillashtirish va xavfsizlikni taminlash kabi metodlardan foydalanildi.

Adabiyotlar taxlili. Tizimli tahlilning rivoji XX asr yarimida ilmiy-texnikaviy vazifalarning vujudga kelish bilan paydo bo‘ldi. Bunda asosiy o‘rinni murakkab ob‘ektlarni tahlil etish, bilish va amaliy tadqiqot jarayonlari egallaydi. Birinchi bor, butun borliq katta va kichik majmualardan iborat degan

¹ Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti “Mehnat muhofazasi va texnika xavfsizligi” kafedrasida assistenti

² Samarqand davlat arxitektura qurilish universiteti “Mehnat muhofazasi va salomatlik muhandisligi” kafedrasida o‘qituvchisi

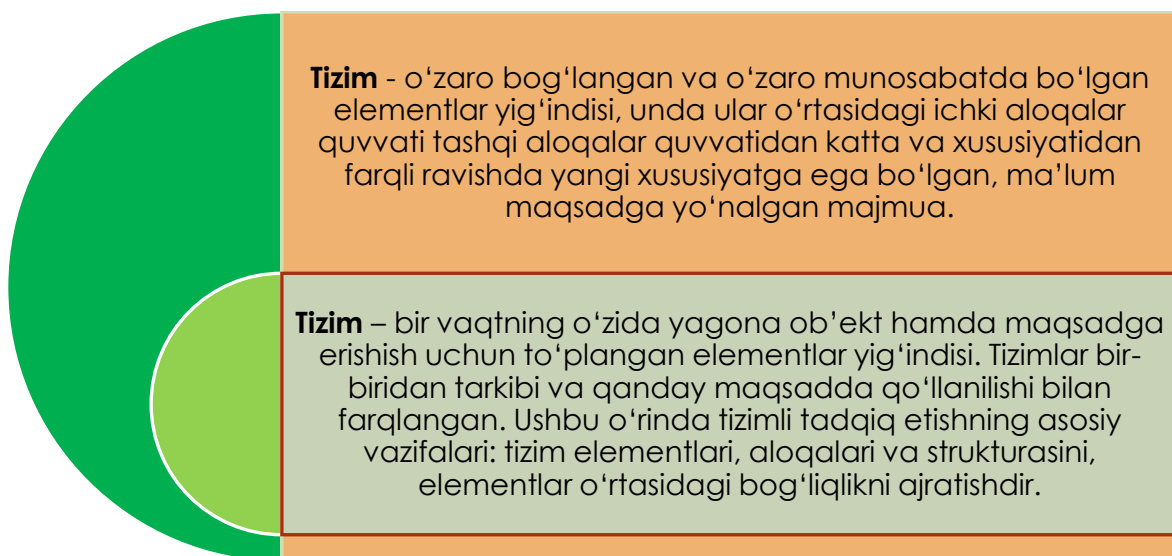
³ Samarqand davlat arxitektura-qurilish universiteti “Hayot faoliyati xavfsizligi” ta‘lim yo‘nalishi talabasi

fikrni italiyalik faylasuf Zenon (m.avv..490-430) aytib ketgan. Uning fikricha, butun narsa bo'lingach, ko'plab birliklarga ega bo'lamiz. Bu birliklarning har biri, o'z navbatida yana birliklarga bo'linadi. Bu jarayon cheksiz davom etaveradi. Tizimli tahlil mustaqil tadqiqot yo'nalishi sifatida 1950-1960 yillarda AQShda qurolli kuchlarni texnik jihatdan rivojlantirish, kosmosni o'zlashtirish, davlat boshqaruvi apparatini takomillashtirish, ishlab chiqarish quvvatlarini taqsimot qilish, ishchi kuchi va uskunalarga bo'lgan talabni belgilash, turli mahsulotlarga ehtiyojlarni aniqlash kabi yirik biznes vazifalarini bajarishda qo'llanilgan.

Tadqiqot natijalari va muhokamalar. Tizimli yondashuvda bir kishidan ortiq qatnashchidan iborat bo'lgan tashkilot butun tizim sifatida qaraladi. Tizim deganda, bir butunlik tushuniladi, uning ajralmas tarkibiy qismlari bo'lgan elementlari umumiy maqsadga erishish uchun o'z hissalarini qo'shadi. Tashkilotning tarkibiy qismi sifatida quyidagilarni aytish mumkin: uning tizimi, vazifalari, texnologiyalar, insonlar, maqsadlar. Bu elementlar bir-biri bilan chambarchas bog'liq. Tizimli yondashuvning asosiy ustunligi shundaki, u boshqaruv jarayonida qolgan tarkibiy elementlarni bir butun tizim sifatida birlashtiradi. Natijada, tashkilotning bir qismini emas, balki boshqaruv faoliyatidagi barcha qismlarini inobatga olib, qaror qabul qilish lozimligi muhim ekanligini ifodalab beradi. Bu jarayonda tashkilotning ichki va tashqi muxit omillariga bo'lgan ta'sirini, unga bog'liq tizimlarni ham inobatga olish lozim.

Lekin, hozirgi kunda O'zbekistonda sanoat korxonalarida mehnat muhofazasini boshqarishda tizimli yondoshuv yetarli darajada yo'lga qo'yilmagan. Sanoat korxonalarida xavfsizlikni ta'minlash, baxtsiz hodislar va halokatlarni oldini olishga qo'yilayotgan talablar ko'lami ilm-fanga murakkab vazifalarni yechishga, tizimli loyihalarni rivojlantirishga bo'lgan ehtiyojning ortib borayotganligi bilan belgilanadi. **Tizim** – bu elementlardan tashkil topgan ob'ekt yoki ob'ektlar yig'indisi. **Tizim** – bu o'zaro bog'liq va tartiblashtirilgan elementlardan tashkil topgan, yagona maqsad sari intiluvchi ob'ekt yoki ob'ektlar yig'indisi.

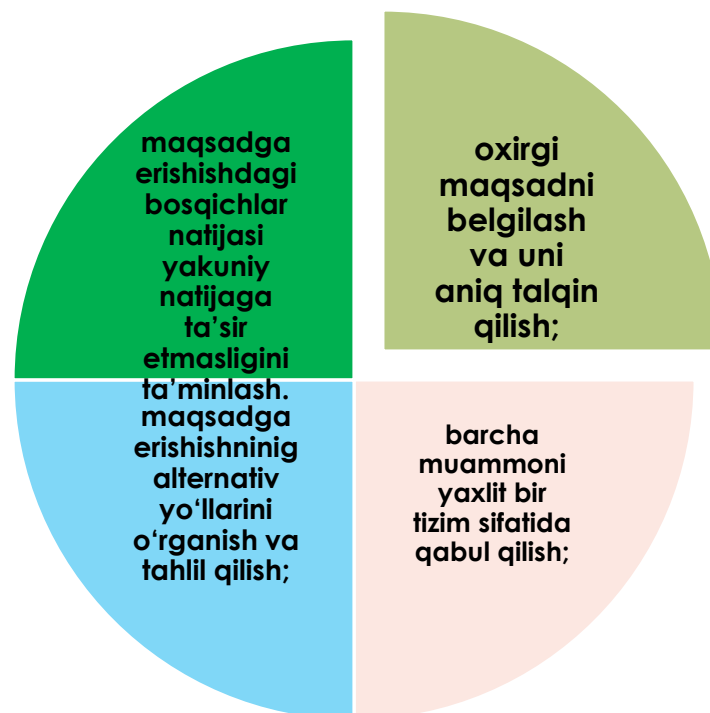
Tizimning mohiyatini metodologik tushunishga ko'ra tizimlilik ob'ekt va hodisaning o'z hossasi deb emas, balki faoliyatning aniq bir maqsadga yo'naltirilishi, tafakkurni tashkil etish sifatida ta'riflanadi. Tizimlar klassifikatsiyasi. Tizimlar sinfi Tashqi muhit bilan aloqasiga ko'ra Ochiq Yopiq Aralash Tuzilishiga ko'ra Sodda Murakkab Katta Vazifalarning tabiatiga ko'ra Maxsus Ko'p vazifali (universal) Rivojlanish tabiatiga ko'ra Barqaror Rivojlanayotgan Tashkillashtirilganlik darajasiga ko'ra Yaxshi tashkillashtirilgan Yaxshi tashkillashtirilmagan (diffuz) Xulqi (xatti-harakati)ning murakkabligiga ko'ra Avtomatik O'z-o'zini tashkillashtiruvchi Bashorat qiluvchi Shaklni o'zgartiruvchi Elementlararo aloqasiga ko'ra Deterministik Stoxastik Boshqaruv tuzilishiga ko'ra Markazlashtirilgan Markazlashtirilmagan Tayinlanishiga ko'ra (maqsad) Ishlab chiqaruvchi Boshqaruvchi Xizmat ko'rsatuvchi Tizimlarni tasniflash bir necha omillarga bog'liq bo'ladi. Inson ishtirokida tashkil etilgan tizimlar sun'iy tizimlar, tabiatan mavjud bo'lgan tizimlar esa tabiiy tizim deb ataladi. Sun'iy tizimni tahlil qilish tizimni tashkil etuvchi barcha komponentlarini tahlil qilishdan

boshlanadi, ya'ni tizim qanday komponentlardan tashkil topgan, uning ichki va tashqi aloqalari qaysilar, bu tizim qaysi maqsadga yo'naltirilgan, qaerda, qanday, nima uchun foydalaniladi. Moddiy tizimlar, asosan moddiy ob'ektlar to'plamidan tashkil topadi. Bundan tashqari, ochiq tizim tashqi olamda yuz berayotgan o'zgarishlarga moslashish qobiliyatiga ega, aks holda u o'z faoliyatini davom ettira olmaydi. "Tahlil alohida ilmiy tayyorgarlikni, turli ilmiy uslublarni maqsadli tanlash va o'rinli qo'llash, o'rganilayotgan muammo bo'yicha bilimga ega bo'lishni talab etuvchi faoliyatning murakkab turidir". Tahlil, murakkab tafakkur operatsiyasi hisoblanib, uning yordamida predmet va jarayonlar (hodisalar) aniq o'lchov birligiga ega bo'lgan usullar vositasida yaxlit tarzda yoki alohida qismlarini turli belgi va xususiyatlari bo'yicha aloqadorlik darajasini belgilab beradi. Tahlil tushunchasi quyidagi tasniflarga ega:

1. Narsa, hodisa va shu kabilarni mohiyat, qonuniyat va boshqa jihatlardan tekshirish, o'rganish ishi;
2. Biror narsa, ma'lumot va shu kabilarni ma'lum nuqtai nazardan o'rganish, baholash;
3. Biror narsaning tarkibini belgilash va uning mohiyatini tadqiq etish. Tahlil, intellektual faoliyatning yuqori bosqichi hisoblanib, hodisa, jarayon (jumladan pedagogik jarayonni), raqam va dalillarni aloqadorlik darajasini belgilab berishda namoyon bo'ladi.

Tizimli tahlilning asosiy prinsiplariga qo'yidagilarni kiritish mumkin:

Ushbu prinsiplarning bajarilishi reallik, predmetlik, suniy aniqlash, adekvatlik, samaradorlik va nazorat qilish kabi talablarga to'liq javob berishi zarur.

Faoliyat maqsadini aniqlash - xavfsizlikni boshqarishdagi o'ta muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Maqsadni ierarxik tushuncha sifatida qarash, ya'ni, faoliyat davridagi har bir bosqich natijasi, ikkinchi bosqich natijasini hamda umumiy natijani inkor qilmasligi (salbiy ta'sir etmasligi) zarur.

Xulosa qilib aytish mumkinki, bizni qurshab olgan dunyo tobora murakkablashib bormoqda. Respublikamizdagi ijtimoiy-iqtisodiy bog'lanishlar, aloqalar chambarchas bog'liq, ularni anglash, bilish, faoliyat olib borish uchun tizimli tafakkur, yondashuvi zarur. Ayniqsa, hozirgi globallashuv davrida, yer yuzida sodir bo'laётgan ekologik jaraenlar (iqlim isishi, chuchuk suvni kamayishi, demografik masalalar, ijtimoiy-iqtisodiy kabi muammolar tahlili tizimli tafakkur, tizimli endashuv asosida olib borilishi maqsadga muvofiqdir. Tizimli endashuv ko'zda tutilgan vazifalarning

muvafaqqiyatli amalga oshirilishi jamiyatimizning murakkab tizim sifatida rivojlanishi, yangi murakkab tizimga o'tishiga imkon beradi.

ADABIYOTLAR

1. Rakhimov Oktyabr Dustkabilovich; Muradov Sirojiddin Husan o'g'li. Innovative Technologies in Teaching directors and Specialists of Industrial Enterprises on "Labor Protection" // European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630), 2021/12/29. 80-85.
2. O.D. Rakhimov, Muradov S.H. Digitalization of Instructions on Labor Protection and Safety Techniques. // European journal of life safety and stability (EJLSS). 2022. №24. P.80-86
3. Karimov B., qizi Nishonova S. C. MEHNATNI MUHOFAZA QILISHNING MAQSAD VA VAZIFALARI // Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 16 SPECIAL. – C. 482-486.
4. Karimov B. MEHNAT MUHOFAZASI VA TEXNIKA XAVFSIZLIGI TA'LIM YO'NALISHINING FAOLIYAT OB'EKTLARI VA ISH SOHALARI TO'G'IRISIDA TUSHUNCHA // Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 16. – C. 487-489.
5. Eshmuxamedov L. M. et al. LABOR PROTECTION IMPROVE WORKING CONDITIONS, INCREASE EMPLOYEES' PRODUCTIVITY, IMPLEMENTATION OF REST REGIME // Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 3 SPECIAL. – C. 1161-1166.
6. Shodmonov G. D. et al. MEHNAT MUHOFAZASI FANINING RIVOJLANISH TARIXI VA BOSHQA FANLAR BILAN O'ZARO BOG'LIQLIGI // GOLDEN BRAIN. – 2024. – T. 2. – №. 3. – C. 149-153.
7. Muradov S. et al. STANDARDS OF SAFETY REQUIREMENTS FOR PRESSURE CABINETS, APPARATUS AND GAS EQUIPMENT // Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 2. – C. 159-180.
8. Muradov S. et al. EMERGENCY EPIDEMIOLOGICAL, EPIZOOTIC AND EPIPHYTIC SITUATIONS. PARTICULARLY DANGEROUS INFECTIONS THAT CAUSE CONTAGIOUS AND COMMON DISEASES // Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 2. – C. 52-89.
9. Toirovich, R. S., Xayrullaevich, Y. Z., & Mamarasulovich, A. A. (2023). Early Calculation of Forces and Means to Reduce the Risk of Emergencies (Fires). International Journal on Orange Technologies, 5(12), 67-72.
10. Xayrullaevich, Yasakov Zikrilla, and Achilov Anvar Mamarasulovich. "Hayot Faoliyati Xavfsizligi Fanlarini Talabalarga Va Ishchi Xodimlarga O'qitishning Dolzarb Masalalari." Miasto Przyszłości 41 (2023): 236-240.
11. Xayrullaevich, Y. Z., A. A. Mamarasulovich, and Y. Suxrob. "Automated Innovative Method of Fire Extinguishing at Car Fuel Stations." AMERICAN JOURNAL OF SCIENCE AND LEARNING FOR DEVELOPMENT 2.4 (2023): 18-21.
12. Ясаков, З. Х. and А. М. Ачилов. "Ўзбекистонда сув ресурлари хавфсизлиги ва уларни барқарор бошқариш." Zamonaviy fan, ta'lim va ishlab chiqarish muammolarining innovatsion yechimlari (2022): 112-114.
13. Gadaev, Abror Niyazovich, Zikrilla Xayrullaevich Yasakov, and Anvar Mamarasulovich Achilov. "Suv Taqchilligi Xavfi Va Uning Echimi Sifatida Noan'anaviy Suv Manbalari." Miasto Przyszłości 46 (2024): 1103-1108.
14. Gadayev, Abror Niyazovich, Zikrilla Xayrullayevich Yasakov, and Anvar Mamarasulovich Achilov. "NOAN'ANAVIY SUV RESURLARINI YIG'ISH TEXNOLOGIYASI VA DALA SHAROITIDAGI EKSPERIMENT NATIJALARI." Gospodarka i Innowacje. 43 (2024): 381-385.

15. Yasakov, Z. X., and A. M. Achilov. "FAOLIYAT XAVFSIZLIGI VA MEHNAT MUHOFAZASINI TASHKIL ETISHNING INNOVATSION YECHIMLARI." PROBLEMS OF ARCHITECTURE AND CONSTRUCTION (SCIENTIFIC TECHNICAL JOURNAL) 1.2 (2023): 315-317.
16. Yasakov, Z. X., and A. M. Achilov. "O 'ZBEKISTON HUDUDIDA TABIAT YONGINLARINI INNOVATSION USULDA TADQIQ QILISH VA ULARNI OLDINI OLISH." PROBLEMS OF ARCHITECTURE AND CONSTRUCTION (SCIENTIFIC TECHNICAL JOURNAL) 1.2 (2023): 220-222.
17. Ruziev, S. T., A. M. Achilov, and M. Sh Kamalova. "The Role and Importance of Training and Tactical Training in Higher Education in Reducing Fire Risk." European Journal of Life Safety and Stability (2022): 208-211.
18. Niyazovich, P. G. A., Khairullaevich, Y. Z., & Anvar, A. (2022). The Water Deficit Solution in Central Asia: Rrainwater Using. European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630), 212-215. Retrieved from <https://www.ejlss.indexedresearch.org/index.php/ejlss/article/view/399>
19. А. Ачилов. (2021). ИНЖЕНЕРНЫЕ РЕШЕНИЯ ДЛЯ БЕЗОПАСНОСТИ ГИДРОТЕХНИЧЕСКИХ СООРУЖЕНИЙ. JournalNX - Многопрофильный рецензируемый журнал , 250–252. Получено с <https://repo.journalnx.com/index.php/nx/article/view/418>
20. Ruziev, S. T., and A. M. Achilov. "Chet Davlatlarda Aholini Favqulodda Vaziyatlarda Ogohlantirish, Xabar Berish Usullarini O 'Rganish Va Tahlil Qilish." Miasto Przyszłości 40 (2023): 464-467.
21. Ismaylov, Kubaymurat, et al. "Option Of The Method Of Successive Approximations In Calculating The Epicenters Of Extreme And Emergency Situations." Ikkogretim Online 20.3 (2021): 1640-1647.
22. <https://www.morebooks.shop/shop-ui/shop/product/978-620-6-79416-5>
23. Ruziyev, Sukhrob, et al. "Development of Measures to Reduce Air Pollutants As Much As Possible." Sustainable Civil Building Management and Engineering Journal 1.2 (2024): 7-7.
24. Рузиев, С. Т., and Равшан Султонов. "ЭКСПЕРИМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР АСОСИДА ЗАМОНАВИЙ АСБОБЛАР ВА УСКУНАЛАРДАН ФОЙДАЛАНИЛГАН ҲОЛДА ҚЎШИМЧА АСПИРАЦИЯ ОҚИМЛАРНИ АНИҚЛАШ." Gospodarka i Innowacje. 36 (2023): 208-213.
25. Ruziyev, S., R. Rustamova, D. Tolibova, и S. Hamraqulova. «MEASURES TAKEN TO AVOID THE POLLUTION OF NATURAL AND ARTIFICIAL ATMOSPHERE». Interpretation and Researches, май 2024 г., <https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/2636>.
26. <https://www.morebooks.shop/shop-ui/shop/product/978-620-6-79365-6>

